

Оксана Валіон

ДИНАМІКА УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН УПРОДОВЖ 1991–2001 РР.

У статті авторка розглядає динаміку українсько-німецьких політичних відносин у 1991–2001 рр., розкриває періодизацію двостороннього співробітництва в досліджуваній період, а також акцентує увагу на сприянні Німеччиною євроінтеграційних прагнень України.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика, українсько-німецьке політичне співробітництво, стратегічне партнерство, європейська інтеграція, договірно-правова база, міжпарламентський діалог, Бундестаг.

Для будь-якої незалежної держави важливим атрибутом є її зовнішня політика, налагодження добрих стосунків з надійними партнерами. В переломний момент досягнення Україною державного суверенітету одним із найбажаніших партнерів стала Федеративна Республіка Німеччина, яка також була зацікавлена в розширенні обопільних зв'язків у всіх сферах. Співпраця незалежної України та об'єднаної Німеччини постає прикладом підвищення конструктивних аспектів політики великих держав континенту і вагомим фактором як регіональної безпеки, так і загальноєвропейської стабільності.

Характер співробітництва України й Німеччини виступає наріжним каменем євроатлантичної стратегії Києва. Зміцнення їх взаємин виходить із необхідності підтвердження демократичного напрямку перетворень в Україні, завершенні та зростанні ефективності результатів її ринкових реформ та інтеграції до євроатлантичного простору. В цьому контексті розширення та поглиблення двостороннього партнерства є важливим чинником побудови нової і неподільної Європи.

Українсько-німецькі політичні відносини частково відображені в статтях українських дослідників А. Кудряченко [1, 2], С. Рудича [3], В. Солошенко [4], посла Федеративної Республіки Німеччини в Україні Е. Гайкена [5]. В 2000 р. вийшов у світ перший випуск журналу “Діалог”, присвячений становленню та розвитку зв'язків між Україною й Німеччиною. З огляду на тему дослідження, нашу увагу привернули дві статті: “Українсько-німецькі відносини: минуле, сучасне, майбутнє” Б. Тарасюка (міністра закордонних справ України з 1998 до вересня 2000 рр.) [6] та “Українсько-німецькі зв'язки в новий час: хроніка подій” А. Пономаренка (посла України в Федеративній Республіці Німеччина) [7]. Автори розкривають ретроспективу українсько-німецького політичного діалогу та окреслюють перспективи цих взаємин у контексті вагшого фактору європейської безпеки та стабільності. Відносини між Україною й Німеччиною в своїй розвідці досліджує А. Мартинов [8], наголошуючи, що розв'язання двосторонніх проблем буде можливим лише тоді, коли головним пріоритетом для України стане, насамперед, ефективна внутрішня політика як передумова забезпечення вирішення більшості міжнародних проблем [8, с. 242]. Сучасний стан співробітництва між Україною і Німеччиною розглядає В. Литвин у монографії “Україна: Європа чи Євразія” [9, с. 200–232]. Цінною в методологічному плані для розробки досліджуваної теми стала стаття С. Віднянського та А. Мартинова “Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.)” [10]. Певний інтерес викликала праця “Дефіцит свободи друку в Україні” Беате Медер-Меткальф, керівника Управління планування зовнішньополітичних заходів МЗС Німеччини [11], в якій авторка критично оцінила хід проведення політичних реформ в Україні як основи для ефективного продовження українсько-німецького діалогу.

Політичні взаємовідносини України і ФРН упродовж 1991–2001 рр. ґрунтуються на демократичних засадах, широкій політико-правовій базі, одержали інституційну визначеність на державному, урядовому та неурядовому рівнях. Вони розвивалися по висхідній і наприкінці досліджуваного періоду набули статусу привілейованого партнерства.

В новітній історії становлення та розвитку українсько-німецьких відносин виділяють три етапи. Основними критеріями періодизації є комплекс завдань та конкретний зміст двосторонніх, насамперед, політичних зв'язків між Україною і Німеччиною.

Перший – від липня 1990 р. до червня 1993 р. Він був пов'язаний із радикальною трансформацією суб'єктів співробітництва. З одного боку, інтенсивно відбувався процес об'єднання Німеччини, з іншого – Україна поступово, але неухильно здобувала реальний державний суверенітет. Не випадково, саме ФРН стала першою країною серед провідних держав світу, яка відкрила в Києві своє посольство. Цей період був також особливо важливий з точки зору формування правової бази двосторонніх відносин між Україною та Федеративною Республікою Німеччиною.

Другий етап приблизно тривав з червня 1993 р. до жовтня 1998 р. Він позначений динамічним розвитком двосторонніх українсько-німецьких відносин, наповненням їх конкретним змістом. Водночас накопичувались проблеми в зв'язку із тогочасною економічною кризою в Україні, серйозними диспропорціями структури двосторонньої торгівлі. Верхній хронологічний поріг даного етапу пов'язаний із внутрішньополітичними змінами в ФРН. В жовтні 1998 р. вперше в історії Німеччини до влади прийшла коаліція соціал-демократів та партії “зелених”, а через рік столиця була перенесена з провінційного Бонну до космополітичного мегаполісу, яким є Берлін. Це навіть дало деяким аналітикам підстави вважати про народження так званої Берлінської республіки.

Третій етап українсько-німецького співробітництва почався на рубежі XXI ст. Його характерними рисами є, перш за все, подальша прагматизація двостороннього співробітництва. Поступово на арену політичних відносин між Україною і Німеччиною виходять нові суб'єкти, зокрема, структури громадянського суспільства, місцеві муніципальні громади та федеральні землі. Це важливий симптом розвитку партнерських контактів. Його передумови формувалися за допомогою ефективної реалізації політико-правового фундаменту міждержавних відносин, обмеження впливу зовнішньої кон'юнктури на їх розвиток та динамічного діалогу не лише між виконавчими гілками влади, а й між законодавчими, а також різними структурами громадянського суспільства. Тим самим створюється сприятлива “аура” для двостороннього діалогу із найгостріших проблем [8, с. 230–231].

Розпад Радянського Союзу та виникнення в центрі Європейського континенту нової держави з 52-мільйонним населенням, могутнім індустріально-аграрним потенціалом і третьої після Росії та США, за кількістю ядерної зброї, занепокоїло світове і європейське співтовариство, разом з тим і Федеративну Республіку Німеччину. Саме тому українсько-німецькі політичні відносини будувалися на широкій і всеосяжній системі взаємних стосунків. Ці стосунки враховували той фактор, що для України і Німеччини характерні спільні риси: обидві держави за географічними і демографічними ознаками належать до найважливіших держав Європи.

ФРН – перша країна світу, яка мала в Україні (з 1989 р.) консульство, і одна з перших, що визнала Україну як суверенну державу (26 грудня 1991 р.). Дипломатичні відносини були встановлені 17 січня 1992 р. У Німеччині, крім українського посольства в Бонні, працюють консульства в Мюнхені, відділення посольства в Берліні [12, с. 121–122]. Цим було започатковано нову сторінку історії плідного співробітництва між Україною і Німеччиною.

Фундаментом сучасної договірно-правової бази українсько-німецьких відносин стала Декларація про основи відносин між Україною і ФРН, підписана під час візиту бундесканцлера Г. Коля 9 червня 1993 р. до Києва. В першій статті даного документу зазначається, що Україна і Німеччина “усвідомлюючи багатовікові культурні, економічні, наукові і людські зв'язки, тривалі періоди плідного співробітництва і різнобічного обміну

між народами, пам'ятаючи про зловісні сторінки недавньої європейської історії, погоджуються з тим, що вони якнайтісніше співпрацюватимуть заради добра їхніх народів і тим самим сприятимуть миру в Європі та у всьому світі. Це відповідає інтересам і найглибшим прагненням українського і німецького народів” [9, с. 224].

Проте відносини Федеративної Республіки Німеччини із незалежною Україною в перші півтора роки не можна назвати інтенсивними й динамічними, зокрема, в контексті створення політико-правових засад. На думку вітчизняного дослідника А. Кудряченка, це пояснюється тим, що ФРН певний час розглядала формування відносин з СНД, в тому числі і з Україною через призму відносин з Москвою [13, с. 57]. В Бонні зважали на Росію як спадкоємицю СРСР, проголошення її прозахідних орієнтирів зовнішньої політики. Більше того, радянсько-німецькі відносини були вагомим і дієвим чинником у подоланні національного розколу Німеччини. Колишній президент ФРН Р. Вайцекер зазначав, що об'єднання Німеччини є важливим етапом на шляху до об'єднаної Європи. В 1989–1990 рр. канцлер Німеччини Г. Коль заради об'єднання країни, як О. Бісмарк в XIX ст., проводив політику співробітництва з Москвою. Німецькі національні інтереси спонукали вже об'єднану Німеччину до активного проведення нової політики щодо країн Центральної Європи та СРСР.

Формуванню нового ставлення до України з боку політичних кіл і широкого загалу Німеччини сприяли конкретні кроки української дипломатії, подолання інформаційної ізоляції. В грудні 1991 р. з офіційним візитом ФРН відвідав міністр закордонних справ А. Зленко, в лютому 1992 р. – президент України Л. Кравчук, у березні 1992 р. – міністр охорони довкілля Ю. Щербак, у квітні 1992 р. – президент України Л. Кравчук, у жовтні 1992 р. – міністр культури І. Дзюба [14].

Новим елементом у двосторонніх відносинах стало започаткування в 1992 р. політичних консультацій між зовнішньополітичними відомствами. В ході першого раунду політичних консультацій, які згодом набули регулярного характеру, було проаналізовано хід виконання домовленостей, досягнутих лідерами двох держав [7, с. 22].

Виходячи з обопільного прагнення до активізації економічної співпраці, було досягнуто домовленості про створення міжурядової Ради з питань економічного співробітництва, перше засідання якої відбулося в березні 1992 р. у Берліні.

В 1992 р. було започатковано діяльність першої консульської установи України за кордоном – генерального консульства України в Мюнхені [15].

Отже, 1991–1992 роки в історії українсько-німецького співробітництва є генезою у взаємовідносинах між обома державами. Цей час характеризується налагодженням двосторонніх відносин незалежної України з воз'єднаною Німеччиною на демократичних засадах [4, с. 69].

Початком другого етапу розвитку двосторонніх українсько-німецьких відносин був 1993 рік. Він насичений як численними важливими подіями, так і не менш вагомими результатами.

Під час візиту міністра закордонних справ К. Кінкеля до України був зроблений новий крок у напрямку розширення договірно-правової бази двосторонніх відносин: укладені міждержавна угода про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій, а також дві міжурядові – про необмежену свободу пересування та культурне співробітництво [16].

Наступною важливою подією в розвитку двосторонніх відносин став офіційний візит Федерального канцлера Г. Коля до України 9–10 червня 1993 р. Окрім Спільної декларації про основи відносин між Україною і ФРН, було підписано також угоди про розвиток широкомасштабного співробітництва у сфері економіки, промисловості, науки і техніки; про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища; про співробітництво у розв'язанні проблем ліквідації ядерних озброєнь; з питань, що становлять взаємний інтерес у зв'язку з ядерно-технічною безпекою і радіаційним захистом; про міжнародне автомобільне сполучення; про морське судноплавство; про повітряне сполучення; про відрядження

німецьких викладачів у навчальні заклади України; про створення Бюро делегата німецької економіки в Україні [7, с. 24].

Підсумовуючи візит до України, Г. Коль підкреслив: “Ми маємо давні історичні традиції і досвід і повинні будувати подальші відносини лише на засадах давніх позитивних традицій, це є найраціональнішим підходом” [17, с. 8].

Таким чином, на початку 90-х років були визначені стратегічні цілі політики Німеччини щодо незалежної України. Підтримка Соборності Української держави; розвиток співробітництва заради політичної стабільності та економічних реформ в Україні; сприяння налагодженню співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Отже, концептуальна модель сприйняття України як рівноправного партнера в європейських справах дає можливість для конструктивного розвитку всіх напрямків українсько-німецького співробітництва. Німеччина як найбільший кредитор Росії зацікавлена в підтримці демократичних реформ як в Росії, так і в Україні. В свою чергу, концептуальна модель сприйняття України як рівноправного партнера в європейських справах дає можливість для конструктивного розвитку всіх напрямків українсько-німецького співробітництва.

1994 рік позначився важливими змінами у внутрішній і зовнішній політиці України й Німеччини. Відбулися президентські вибори в Україні та парламентські в Німеччині. Обраний в 1994 р. президент України Л. Кучма визначив Німеччину як найважливішого західного партнера після США. Розуміння й визнання знайшли в уряді Німеччини послідовне продовження політики стабілізації, розпочатої в 1994 р. українським урядом, його зусилля щодо поліпшення ситуації в соціальній та економічній сферах.

Послідовно дотримуючись позиції щодо розбудови загальноєвропейської безпеки, Україна продовжувала проводити конструктивну лінію в питанні ядерного роззброєння. В свою чергу, Німеччина продемонструвала розуміння і такт у проблемі набуття нашої країною без'ядерного статусу. Високу оцінку отримали приєднання України до програми “Партнерство заради миру”, договору про нерозповсюдження ядерної зброї та підписання Меморандуму про гарантії безпеки.

Політичне керівництво ФРН підтримало Україну в питанні територіальної цілісності нашої держави і недоторканості її кордонів, однозначно і без застережень було заявлено, що Автономна Республіка Крим розглядається як складова частина України.

Під час головування в Європейському Союзі Німеччина активно підтримала прагнення України до розширення співпраці з ЄС. Вона була вирішальною мірою причетна до укладання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, підписаної в червні 1994 р., а також – тимчасової додаткової Угоди до цього Договору, яка набула чинності з лютого 1996 р. Угоду про партнерство і співробітництво (УПС) ЄС з Україною від нашої держави підписав президент Л. Кучма 14 червня 1994 р. у Люксембурзі, а від ЄС, у відповідності до вимоги, підписи поставили Голова Ради Міністрів та Голова Європейської Комісії. Верховна Рада України 10 листопада 1994 р. ратифікувала УПС [18, с. 105].

Сторони розглядали Угоду як правову базу, основу для входження України в поле взаємодії держав Євросоюзу. Власне, про це свідчить і відповідна процедура та ставлення країн-учасниць Угоди. УПС була ратифікована Європейським парламентом 30 листопада 1995 р., а на середину 1996 р. також шістьма країнами-членами ЄС і в тому числі ФРН [19, с. 101].

Підтримка з боку Німеччини – визнаного лідера інтеграційних процесів на континенті – означала для України готовність Європи співпрацювати з новою Україною як з перспективним, передбачуваним партнером, визнання важливості нашої держави як вагомого чинника політичної стабільності в європейському просторі. Саме це і знайшло своє підтвердження під час візиту в липні 1995 р. президента України Л. Кучми до ФРН [16].

Найважливішим успіхом у зовнішньополітичній діяльності України було прийняття її до Ради Європи 9 листопада 1995 р., авторитетної міжнародної організації на континенті. Ця позиція започаткувала новий етап історичного поступу України, визнання значущості

демократичних засад, перетворень і перспектив розвитку. Прийняття до Ради Європи означало автоматичне приєднання до Європейської конвенції з прав людини, яка вважається взірцем з даного кола проблем [20, с. 137].

Цей зовнішньополітичний успіх України став можливим завдяки сприянню ФРН, на чому наголошував під час візиту до України у вересні 1996 р. Федеральний канцлер ФРН Г. Коль. Зокрема, він зазначив: “Німеччина особливо сприяла залученню України в європейські та міжнародні відносини. Ми робитимемо це і в майбутньому. Україна не потрапить у зону непевності стосовно політики чи політики безпеки... Україні потрібна Європа, але й Європі потрібна Україна” [21, с. 1–3], – наголосив канцлер.

Результати переговорів Федерального канцлера з вищим політичним керівництвом України виразно продемонстрували готовність Німеччини й надалі надавати підтримку прагненню України до інтеграції в європейські політичні та економічні структури, зокрема, щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС, зміцнення співпраці з НАТО як в рамках програми “Партнерство заради миру”, так і при розбудові відносин особливого партнерства з Альянсом, а також враховувати позицію нашої держави відносно неприпустимості розміщення ядерної зброї на терені країн Центральної та Східної Європи. Федеральний канцлер, представники Уряду ФРН висловилися за підтримку процесу економічних реформ в Україні, її вступу до ГАТТ/СОТ та прийняття до ЦЕФТА. Були підписані спільна заява Уряду України та Уряду Федеративної Республіки Німеччини про посилення співробітництва для підтримки процесу реформ в Україні, а також низка інших двосторонніх документів щодо нових проектів співпраці в різних галузях економіки.

Варто зауважити, що етапною для поглиблення співробітництва України з НАТО стала участь міністра закордонних справ України Г. Удовенка в засіданні Ради Північно-Атлантичного співробітництва в Берліні 4 червня 1996 р. В своєму виступі міністр висвітлив позицію України в питанні розбудови нової системи європейської безпеки, розширення НАТО, захисту національних інтересів нашої держави.

Суттєво важливим фактором формування теплого політичного клімату двосторонніх відносин став динамічний міжпарламентський діалог. Зокрема, відбулися офіційні візити Голови Верховної ради України О. Мороза до ФРН в квітні 1995 р. та Голови Бундестагу Р. Зюсмут в Україну у липні 1996 р. Особливе значення мало співробітництво між Верховною Радою України і Бундестагом Федеративної Республіки Німеччини [16].

В парламентах двох країн були утворені депутатські групи “Україна – Німеччина” та “Німеччина – Україна”, що активно співпрацювали. З метою кращого порозуміння із своїми закордонними колегами, українські депутати почали вивчати німецьку мову. В червні 1995 р. Україну відвідала делегація робочої групи бундестагу “Німеччина – Україна”.

На думку А. Мартинова, такі конструктивні політичні ініціативи, спрямовані на розбудову партнерських відносин майже відразу втілювались у конкретні законопроекти, а підписані документи без зайвих бюрократичних перепон проходили процедуру ратифікації. Крім того, активний міжпарламентський діалог сприяв створенню містків між громадянськими суспільствами двох країн [8, с. 231].

Періодом активної планомірної роботи над реалізацією раніше досягнутих домовленостей українсько-німецького співробітництва на вищому рівні став 1997 рік, який засвідчив високий рівень інтенсивного політичного діалогу між керівництвом обох держав.

Провідною подією в двосторонніх відносинах стала зустріч Президента України Л. Кучми з Федеральним канцлером Г. Кодем під час липневого саміту в Мадриді, де була укладена Хартія про особливі відносини України з Альянсом. Федеральний канцлер знову підтвердив намір Німеччини і надалі виступати на Заході захисником українських інтересів, дав високу оцінку послідовному зовнішньополітичному курсу [7, с. 26].

Свідченням подальшого розгортання українсько-німецького співробітництва став перший в історії двосторонніх відносин державний візит Федерального президента Німеччини Р. Герцога в Україну, що проходив 3–6 лютого 1998 р. Відбулися його переговори з найвищими посадовими особами України, зокрема, з президентом України,

прем'єр-міністром та головою Верховної Ради, на яких були обговорені питання розвитку двосторонніх відносин, політичної співпраці обох країн, європейської та євроатлантичної інтеграції, а також поглиблення українсько-німецького співробітництва в сфері економіки, науки та культури, гуманітарній галузі.

Відносно підтримки Німеччиною України на шляху інтеграції до євроатлантичних структур, Федеральний президент висловив переконання, що Україна здатна з часом досягти стандартів Європейського Союзу, зокрема, в галузях економіки, прав людини, і в цьому вона може розраховувати на допомогу Німеччини. Особлива увага під час зустрічі на найвищому рівні була приділена питанню поглиблення правового співробітництва між двома країнами.

Розглядаючи німецько-українські відносини Р. Герцог підкреслив, що Федеративна Республіка Німеччина розбудовує їх, виходячи з того, що Україна належить до Європи, відіграє важливу роль в ООН, успішно налагоджує взаємовідносини із сусідами.

Враховувалось і те, що Українська держава робила значний внесок у збереження миру як в регіоні, так і в Європі. “Взагалі зовнішня політика України, – зазначив Р. Герцог, – заслуговує на високу оцінку: участь українських миротворчих сил у підтриманні миру в колишній Югославії, підписання Хартії НАТО, укладення великих політичних договорів з Росією та Румунією, спільної Заяви про порозуміння з Польщею. Усе це ще раз підтверджує, що тут не виникатимуть нові кордони, нові межі, не з'являтимуться нові прикордонні рови”. А необхідність підтримки, яку надає Німеччина Україні в міжнародній політиці, Федеральний президент пояснив так: “Досить одного звичайного погляду на карту, щоб переконатися, що Німеччина якраз там, де й Україна – в Європі і зараз в той час, коли у світі виникають нові блоки, Європа може існувати лише тоді, коли вона буде об'єднаною і Україна належатиме до неї” [22, с. 8].

Свідченням виходу українсько-німецьких відносин на якісно новий рівень стало проведення в травні 1998 р. у Бонні перших українсько-німецьких міжурядових консультацій із усього кола питань, як двосторонніх відносин, так і міжнародних проблем.

У ході консультацій українська сторона підтвердила незмінність курсу на здійснення демократичних перетворень і ринкових реформ. З боку німецького керівництва була підтверджена підтримка України як важливої складової європейської спільноти [7, с. 27]. Так, зокрема, під час прес-конференції Федеральний канцлер Г. Коль відзначив, що незалежність, збереження територіальної цілісності України має надзвичайно важливе значення для майбутньої архітектури Європи. З цим фактом, а також з виконанням уже існуючих домовленостей між Україною та ЄС, Україною і НАТО пов'язані, на думку Федерального канцлера, нові прагматичні кроки до асоційованого членства України в Євросоюзі. “І ви, панове Президенте, знаєте, що Німеччина завжди була адвокатом України у європейських установах” [9, с. 5], – додав Г. Коль.

Про ексклюзивність такого формату двостороннього діалогу свідчить той факт, що крім України, ФРН регулярно проводить аналогічні консультації лише з Францією, Польщею та Росією. Останні дві країни також вписуються в систему подібного формату політичного діалогу України. Тим самим двосторонні відносини стають важливою складовою розбудови нової об'єднаної Європи.

У результаті виборів до Бундестагу у вересні 1998 р. в Німеччині, після 16-річного правління християнських демократів до влади прийшли соціал-демократи, проте це не змінило стану в німецько-українських відносинах. Новий Федеральний уряд дав чітко зрозуміти, що він є прихильником послідовності успішної зовнішньої політики. Це дало нові імпульси німецько-українським відносинам й започаткувало третій етап у розвитку двосторонніх зв'язків [8, с. 230]. Окрім того, Федеральний канцлер Г. Шредер та міністр закордонних справ Й. Фішер запевнили, що вони збережуть постійність та надійність німецької зовнішньої політики відносно України. Для нашої держави це означало підтримку її реформ, курсу на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур.

Наприкінці 1998 р. відбувся робочий візит міністра закордонних справ Б. Тарасюка до Федеративної Республіки, яким були встановлені контакти з новим політичним керівництвом країни.

Наступного року до Києва на другі міжурядові консультації, які відбулися 8–9 липня, приїхали Федеральний канцлер Г. Шредер з чотирма міністрами. Ці зустрічі не тільки підтвердили життєздатність і ефективність започаткованої з попереднім Урядом ФРН якісно нової форми співпраці, а й стали найбільш представницькими за всю історію двосторонніх відносин. До участі в консультаціях були залучені керівники семи німецьких федеральних міністерств і десяти українських.

У ході зустрічей Президента України Л. Кучми та Федерального канцлера Г. Шредера, які пройшли в конструктивній, дружній атмосфері, було констатовано “добрий стан” українсько-німецьких відносин. Г. Шредер заявив, що Німеччина бачить в особі президента Л. Кучми свого “доброго друга”. Лідери двох держав позитивно оцінили процес розбудови обопільного співробітництва впродовж останніх років. Наголошувалося, що розвиток такої форми співпраці, як міжурядові консультації, є виявом стабільного й у перспективі стратегічного партнерства Німеччини та України [7, с. 28].

Однією з провідних тем переговорів стала проблема закриття Чорнобильської АЕС [7, с. 27]. Ще в 1995 р. Україна та країни “Великої сімки” підписали Меморандум, у якому було зафіксовано зобов’язання України закрити Чорнобильську АЕС до 2000 р. З цією метою сім найбагатших держав світу, в тому числі й Німеччина, повинні були допомогти Україні фінансово. Однією з умов закриття ЧАЕС називалася добудова двох реакторів на Хмельницькій та Рівненській атомних електростанціях. І хоча Німеччина в особі тодішнього канцлера Г. Коля поставила підпис під Меморандумом, проте новий “червоно-зелений” німецький уряд поставився до взятих зобов’язань по-іншому. Федеральний канцлер Г. Шредер не був прихильником ідеї фінансування добудови двох атомних електростанцій. Така позиція німецького уряду пояснюється тим, що СДПН та партія “зелених” оголосили про намір Німеччини відмовитися від використання атомної енергії у своїй країні впродовж 30 років [8, с. 231]. Останні підкреслювали наступне: якщо ми в Німеччині маємо намір закрити атомні станції, то не можемо сприяти тому, щоб відкривати такі станції в інших країнах. У цьому контексті перспектива добудови реакторів на Рівненській та Хмельницькій АЕС сприймалася ними негативно. На цьому неодноразово наголошував і лідер партії “зелених” міністр закордонних справ Йошка Фішер. Хоч дане питання і викликало напругу в двосторонніх взаєминах, проте німецький уряд не відмовився від принципового зобов’язання допомагати Україні в пошуку нових альтернативних енергетичних потужностей.

У 1999 р. відбувся візит Федерального президента Р. Герцога до Львова, на зустріч президентів країн Центрально-Європейської ініціативи, а також міністра закордонних справ Й. Фішера до Києва та багатьох економічних делегацій [23, с. 5].

Вагомими подіями в двосторонніх взаєминах був насичений і наступний рік. Так, зокрема, 11–12 липня 2000 р. в Лейпцигу проходили треті українсько-німецькі політичні консультації на найвищому рівні [24, с. 4]. Вони розпочалися із зустрічі Президента України Л. Кучми та Федерального канцлера ФРН Г. Шредера у вузькому колі. Водночас у семи секціях стартували переговори української і німецької офіційних делегацій. Обговорювалися проблеми зовнішньої політики та культурного співробітництва, економічної та фінансової співпраці, в тому числі, в рамках міжнародних інституцій, перспективи подальшого співробітництва в сільському господарстві, боротьбі з організованою злочинністю, питання екології та проблеми ядерної енергетики, військове та військово-технічне співробітництво [16]. Отже, створення інституту міжурядових консультацій стало помітним явищем в політичній сфері. Той факт, що подібний механізм застосовується у відносинах з небагатьма країнами, засвідчує неабияке значення України для Німеччини.

На рубежі ХХІ ст. на динаміку українсько-німецьких відносин впливали, по-перше, невирішені питання, що залишились у спадок від першого десятиліття розбудови

двосторонніх відносин і, по-друге, нові виклики, пов'язані із процесами глобалізації та адаптації України до сучасних реалій нової системи міжнародних відносин.

Впродовж першої половини 2001 р. негативним чинником двосторонніх відносин залишався “касетний скандал”. Водночас латентна внутрішньополітична криза в Україні, що стала початком досить тривалого періоду часто не завжди системних та послідовних реформ, не могла стати приводом до конструктивного політичного діалогу [8, с. 237].

На початку червня 2001 р. Голова Верховної Ради України І. Плющ удруге за два роки здійснив візит до Німеччини. Під час переговорів, зокрема, було констатовано, що недостатньо послідовна робота з наповненням конкретним змістом уже існуючих домовленостей досить часто приводить до низької ефективності, насамперед, економічної складової українсько-німецького співробітництва. Німецька сторона вже традиційно наголошувала, що “європейські двері для України відкриті, але від України залежить наскільки широко вони будуть відкриті” [8, с. 237].

Варто зауважити, що в політичних і наукових колах Німеччини переважала думка, що євроінтеграційний курс України значною мірою залежатиме від того, яким чином він буде співвідноситись із відносинами Росія – ЄС, а також від подальшого розвитку стосунків України з Російською Федерацією. Потрібно враховувати, що Росія реалістично не ставить собі за мету членство в ЄС, однак інтенсивно розбудовує відносини з Європейським Союзом. На відміну від Росії, Україна вважає себе частиною великого цілого, незважаючи на те, що в громадській думці щодо питання, чи є таким цілим “Європа”, чи східнослов'янський союз між Росією та Білорусією, немає одностайності.

Однак на початку XXI ст., як зазначають українські історики С. Віднянський та А. Мартинов, “характерною ознакою української зовнішньої політики все ж залишалася політика маневрування між Росією і Заходом, підтримка відносної рівновіддаленості від цих полюсів, що отримала назву “багатовекторності”, яка навряд чи відповідала зовнішньополітичним пріоритетам та національним інтересам України в цілому” [10, с. 37]. Політика “багатовекторності”, на думку дослідників, тривала до листопада–грудня 2004 р., а колишня влада до цього часу де-факто визнавала найважливішим стратегічним партнером саме Росію. Відмова від такого курсу найбільш чітко відчувалася переважно на російському напрямі. Зокрема, російська еліта гостро сприйняла спроби України вперше з часу проголошення незалежності України грати роль альтернативного щодо Росії регіонального лідера, а це, в свою чергу, привело до погіршення українсько-російських відносин. Наприклад, німецькі аналітики прогнозували, що українсько-російські відносини будуть нормальними, якщо В. Путін не перешкоджатиме європейській інтеграції України [10, с. 41].

Переконливим свідченням підтримки євроінтеграційних прагнень України з боку Федерального уряду Німеччини стала заява канцлера Герхарда Шредера, зроблена в Києві 6 грудня 2001 р. під час четвертих українсько-німецьких політичних консультацій на вищому рівні. Він, зокрема, зазначив, що ФРН використає свій вплив у Європейській комісії для визначення чіткого графіку підготовки угоди про асоційоване членство України в Європейському Союзі. Водночас у Берліні висловлювалася думка відносно того, що цю заяву варто розглядати як важливий політичний сигнал. У цьому контексті наголошувалося на необхідності виконання Україною положень Угоди про партнерство і співробітництво, а також створення належної парламентської більшості в новому складі Верховної Ради України з метою продовження євроінтеграційного курсу.

Іншим важливим свідченням німецької підтримки є позитивна оцінка в урядових та парламентських колах ФРН результатів засідання Україна-Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ у Мадриді 10 січня 2002 р., а також парламентських слухань у Верховній Раді України, присвячених реалізації державної політики інтеграції України до Євросоюзу [25].

Загалом, підтримуючи євроінтеграційний курс нашої держави, політична еліта Німеччини досить критично оцінювала хід проведення реформ в Україні. Показовою стала стаття “Дефіцит свободи друку в Україні” Беате Медер-Меткальф, керівника Управління

планування зовнішньополітичних заходів МЗС Німеччини [11]. Авторка зазначає, що зовнішньополітичні цілі Української Держави залишаються незмінними й відображають геостратегічне і політичне становище країни: з одного боку, підтримка добрих стосунків із сусідньою Росією, економічний вплив якої на Україну знову зростає, з другого – повернення в Європу й максимально швидка інтеграція в організації Заходу – НАТО та Європейський Союз. За минулі роки Україні в цілому вдалося подати себе в зовнішніх відносинах як фактору стабільності в регіоні і гравця на міжнародній арені. В культурному і політичному відношенні Україна після здобуття нею незалежності знову стала частиною Європи: вона є членом СБСЄ/ОБСЄ та Ради Європи, тобто провідних європейських організацій. Німецький дипломат відмітила прогрес в реалізації економічних реформ, запропонованих Президентом Л. Кучмою після його переобрання в кінці 1999 р., – зростання виробництва промислової і сільськогосподарської продукції, стабілізацію валюти й скорочення зовнішньої заборгованості.

Разом з тим, Беате Медер-Меткальф звернула увагу на нагальну потребу в демократизації української політичної системи і подоланні залишків старої радянської культури та ментальності. Лише демократичні політичні інститути західного зразку та розвинене громадянське суспільство стануть важливою передумовою для перспективи майбутнього членства України в Європейському Союзі. Такі ж міркування були висловлені канцлером Герхардом Шредером в його інтерв'ю українському тижневику “Дзеркало тижня” напередодні візиту в Україну в грудні 2001 р. [26, с. 2].

Водночас, реалізуючи євроінтеграційний напрямок зовнішньої політики, Україні потрібно враховувати, що його успішність залежить від можливості максимального використання міжнародних чинників для підвищення рівня життя у відповідності до сучасних європейських стандартів та консенсусу української політичної нації щодо ієрархії стратегічних і тактичних завдань зовнішньої політики. Як свідчить історія, блискуча зовнішня політика не може проводитися на тлі невиразної внутрішньої політики. Адже за претензіями держави, які мають формалізувати національну могутність на міжнародній арені, повинен стояти раціональний розрахунок на основі всіх наявних ресурсів та усвідомлених актуальних суспільних потреб [10, с. 47, 49].

Таким чином, у політичних відносинах між Україною та Німеччиною, без сумніву, є певні нерозв'язані проблеми. Не всі в Україні подолали стереотипи уявлення про ФРН як “хронічного ворога”. І в Німеччині існують сили, які не можуть звикнути до того, що на Схід від Польщі розташована не тільки Росія. Проте завдяки свідомому й послідовному здійсненню Україною незалежної зовнішньої політики, час працює на неї – Європа, в тому числі Німеччина, дедалі більше переконуються в тому, що Україна – це повноцінна європейська країна зі своїм баченням європейського майбутнього.

Список використаних джерел

1. *Кудряченко А.* Україна – Німеччина: вектор співдії // Віче. – 1993. – № 7. – С. 149–157.
2. *Кудряченко А.* Україна – Німеччина: можливості невичерпні, інтерес – обопільний // Віче. – 1994. – № 7. – С. 147–153.
3. *Рудич С.* Україна – Німеччина: вихід на сучасний рівень партнерства // Віче. – 1997. – № 12. – С. 107–120.
4. *Солошенко В.* Україна – Німеччина: становлення і розвиток політичних відносин // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2001. – Вип. 52. – С. 69–73.
5. *Гайкен Е.* На головних напрямках стабілізації // Політика і час. – № 12. – С. 4–9.
6. *Тарасюк Б.* Українсько-німецькі відносини: минуле, сучасне, майбутнє // Діалог. – 2000. – № 1. – С. 9–11.
7. *Пономаренко А.* Українсько-німецькі зв'язки в новий час: хроніка подій // Діалог. – 2000. – № 1. – С. 22–28.
8. *Мартинов А.* Українсько-німецькі відносини на межі ХХІ ст.: попередні підсумки і перспективи // Науковий вісник дипломатичної академії. – Вип. 7. – К., 2002. – С. 229–242.
9. *Литвин В.* Сучасний стан українсько-німецького співробітництва // Литвин В. Україна: Європа чи Євразія. – К., 2004. – С. 200–232.
10. *Віднянський С., Мартинов А.* Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.) // Український історичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 32–51.
11. *Медер-Меткальф Б.* Дефицит свободы печати в Украине // deutschebotschaftfboskau.ru/ru/library/internationale-politik/2001-10/article02.html.

12. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. – К., 2006. – 712 с.
13. Кудряченко А. Україна, Росія, Німеччина: взаємовідносини на переломі // Розбудова держави. – 1994. – № 8. – С. 56–58.
14. <http://readbookz.com/book/183/6477.html>.
15. www.kiev.diplo.de/.
16. <http://library.if.ua/book/10/1065.html>.
17. Коль Г. Це важливий крок уперед // Політика і час. – 1993. – № 7. – С. 8.
18. Євангелос С. До ЄС не так-то й далеко, якщо прискорити ходу // Віче. – 1996. – № 12. – С. 105.
19. Кривонос Р. Інтеграція велить не квапитись і не впадати у відчай // Віче. – 1996. – № 12. – С. 101.
20. Кудряченко А. Зовнішньополітичні засади незалежної України // Віче. – 1996. – № 8. – С. 137.
21. Олійник О. Україна – Німеччина: разом до нової Європи // Урядовий кур'єр. – 1996. – № 166–167 (861–862). – С. 1–3.
22. Герцог Роман: “Партнерство, орієнтоване на перспективу” // Час/Time. – 1998. – № 7. – С. 8.
23. Сорока М. Етапна подія на шляху співпраці. Українсько-німецькі консультації в оцінках і коментарях // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 103 (1287). – С. 5.
24. Власенко В. Українсько-німецькі відносини: тест на міцність // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 127 (1562). – С. 4.
25. <http://diaspora.ukrinform.ua/news.php?id=44>.
26. Шредер Г. Європейські колеги стежать за безпекою деяких українських журналістів // Дзеркало тижня. – 1–7 грудня 2001 року. – № 47 (371). – С. 2.

Oksana Valion

DYNAMICS OF UKRAINIAN-GERMAN POLITICAL RELATIONS IN 1991–2001

The article deals with the study of the dynamics of Ukrainian-German political relations in 1991–2001 the periodization of two-sided collaboration during the investigated period, as well as German support of Ukrainian Euro integration pursuit realization.

Key words: international relations, foreign policy, Ukrainian-German political collaboration, strategic partnership, European integration, legal framework, inter-Parliamentary dialogue, Bundestag.